

بررسی مسئله کاهش قدرت خرید اعضای هیئت علمی دانشگاهها و ارائه چند پیشنهاد

بخش اقتصاد کشاورزی - دانشکده کشاورزی / دانشگاه شیراز

مقدمه

حقوق اعضای هیئت علمی دانشگاهها و موسسات آموزش عالی که براساس آیین نامه استخدامی اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران و اصلاحات آن تعیین می گردد، توسط دو عامل پایه حقوق و ضریب حقوق و به توسط رابطه زیر محاسبه می شود:

$$\text{ضرب حقوق} \times \text{پایه حقوق} = \text{حقوق گروه و پایه}$$

پایه حقوق

به هریک از اعضای هیئت علمی، یک پایه حقوق تعلق می گیرد. تا آخر اسفندماه ۱۳۶۸ پایه یاد شده توسط جدول مندرج در ماده ۱۵ آیین نامه استخدامی اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران تعیین می شد. در این جدول ۴ رتبه و ۱۰ پایه وجود داشت و به هر عضو با توجه به میزان تحصیلات و سوابق یک رتبه و پایه خاص و در نتیجه یک پایه حقوق تعلق می گرفت. ارقام مندرج در جدول شماره (۱) ارقامی را نشان می دهد که در ماده ۱۵ آیین نامه یاد شده قید شده بود.

از ابتدای فروردین ۱۳۶۹ براساس قانون اصلاح پاره ای از مقررات مربوط به پایه حقوقی اعضای هیئت علمی مصوب ۱۳۶۸/۱۲/۱۶ مجلس شورای اسلامی، پایه حقوق برای هریک از اعضا به شرح زیر تعیین می شود:

$$\text{پایه} (۵ \times) \text{ عدد مینا} = \text{پایه حقوق}$$

در اصلاحیه مذکور آمده است که عدد مینا برای آموزشیار، مربی، استادیار، دانشیار و استاد به ترتیب برابر ۹۰، ۱۰۰، ۱۲۵، ۱۴۵ و ۱۷۰ است.

به منظور مقایسه پایه حقوق اعضا قبل و بعد از اصلاحیه مذکور،

اعضای هیئت علمی دانشگاهها و موسسات آموزش عالی کشور مهمترین عامل آموزشی و ارزشمندترین سرمایه انسانی کشور محسوب می شوند. به همین دلیل توجه به وضع زندگی و معیشت اعضای هیئت علمی و بررسی مسائل رفاهی آنان از اهمیت و اولویت ویژه ای برخوردار است. اگرچه برای بررسی شرایط زندگی، وضعیت رفاهی و چگونگی معیشت اعضای هیئت علمی می باید به نکات فراوانی توجه داشت اما به عنوان یک شاخص کلی می توان قدرت خرید اعضای هیئت علمی را مورد توجه قرار داد. گزارش حاضر این جنبه از وضعیت رفاهی اعضا را مورد توجه قرار می دهد.

قدرت خرید اعضای هیئت علمی نیز مانند افراد، تابع دو عامل درآمد اسمی و سطح عمومی قیمتهاست. از این رو در این گزارش ابتدا عوامل مؤثر بر درآمد اعضا و سپس چگونگی تغییرات قدرت خرید آنان طی سالهای ۱۳۵۳ تا ۱۳۷۰ مورد بررسی قرار می گیرد.

عوامل مؤثر بر درآمد اعضای هیئت علمی

بررسی آیین نامه و قوانین مربوط به حقوق و مزایای اعضای هیئت علمی دانشگاهها و موسسات آموزش عالی کشور نشان می دهد، اغلب وجوهی که اعضای هیئت علمی تحت عناوین مختلف دریافت می دارند به میزان حقوق گروه و پایه آنان مربوط است. از اینرو شناخت عناصر تشکیل دهنده حقوق گروه و پایه اعضا ضروری به نظر می رسد.

جدول شماره ۱ - پایه حقوق در ماده ۱۵ آیین نامه استخدامی

اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران

رتبه	پایه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
استاد	۲۰۰	۲۰۵	۲۱۰	۲۱۵	۲۲۰	۲۲۵	۲۳۰	۲۳۵	۲۴۰	۲۴۵	۲۴۵
دانشیار	۱۵۰	۱۵۵	۱۶۰	۱۶۵	۱۷۰	۱۷۵	۱۸۰	۱۸۵	۱۹۰	۱۹۵	۱۹۵
استادیار	۱۲۵	۱۳۰	۱۳۵	۱۴۰	۱۴۵	۱۵۰	۱۵۵	۱۶۰	۱۶۵	۱۷۰	۱۷۰
مربی	۱۰۰	۱۰۵	۱۱۰	۱۱۵	۱۲۰	۱۲۵	۱۳۰	۱۳۵	۱۴۰	۱۴۵	۱۴۵

در واقع قدرت خرید اعضای هیئت علمی، با توجه به اندازه ضریب حقوق و سطح عمومی قیمت‌ها تعیین می‌گردد. از این رو اندازه این ضریب در مقاطع زمانی مختلف افزایش داده می‌شود. در سالهای قبل از ۱۳۵۷ ضریب حقوق اعضای هیئت علمی تقریباً هر ساله افزایش داده شده است و این در حالی است که از آن به بعد برای مدتی طولانی ضریب بدون تغییر باقی مانده است.

تغییرات قدرت خرید اعضای هیئت علمی

به منظور بررسی چگونگی تغییرات قدرت خرید اعضای هیئت علمی، حقوق اعضا برای سالهای مختلف محاسبه و در جدول شماره ۴ نشان داده شده است.

ارقام مندرج در جدول شماره (۴) نشان می‌دهد که طی سالهای ۵۷-۱۳۵۳ ضریب واقعی حقوق اگرچه با نوساناتی همراه بوده، اندازه

جدول شماره ۲- پایه حقوق براساس قانون اصلاح پاره‌ای از

مقررات مربوط به پایه حقوق اعضای هیئت علمی

رتبه	پایه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
استاد	۱۷۵	۱۸۰	۱۸۵	۱۹۰	۱۹۵	۲۰۰	۲۰۵	۲۱۰	۲۱۵	۲۲۰	
دانشیار	۱۵۰	۱۵۵	۱۶۰	۱۶۵	۱۷۰	۱۷۵	۱۸۰	۱۸۵	۱۹۰	۱۹۵	
استادیار	۱۳۰	۱۳۵	۱۴۰	۱۴۵	۱۵۰	۱۵۵	۱۶۰	۱۶۵	۱۷۰	۱۷۵	
مربی	۱۰۵	۱۱۰	۱۱۵	۱۲۰	۱۲۵	۱۳۰	۱۳۵	۱۴۰	۱۴۵	۱۵۰	

آن در سالهای ۱۳۵۳ و ۱۳۵۷ کاملاً برابر است. به عبارت دیگر می‌توان گفت در این دوره قدرت خرید اعضای هیئت علمی در مجموع ثابت بوده است. پس از سال ۱۳۵۷ ضریب حقوق واقعی به دلیل رشد مداوم و سریع قیمت‌ها و ثابت ماندن ضریب اسمی حقوق تا سال ۱۳۶۹ مرتباً در حال کاهش بوده است.

در این سال در اثر اجرای مصوبه اسفندماه ۱۳۶۸ مجلس شورای اسلامی، ضریب حقوق اسمی از ۴۰۰ ریال به ۱۲۰۰ ریال و ضریب حقوق واقعی از ۴۴ ریال به ۱۱۰ ریال افزایش می‌یابد. اندازه ضریب حقوق واقعی سال ۶۹ کمی کمتر از ضریب واقعی حقوق سال ۶۱ و معادل ۴۴ درصد ضریب حقوق واقعی سال ۱۳۵۳ است. بنابراین اگرچه در سال ۱۳۶۹ ضریب اسمی حقوق افزایش می‌یابد اما این افزایش به هیچ وجه کاهش قدرت خرید اعضای هیئت علمی را جبران نمی‌کند. لازم به تذکر است که ضریب واقعی حقوق در سال ۷۰ باز هم با کاهش مواجه می‌شود. اندازه ضریب حقوق در سال ۱۳۷۰ معادل ۳۶/۸ درصد ضریب حقوق سال ۱۳۵۳ است و در صورت تکرار این روند تا یکی دو سال دیگر به طور کلی اثر افزایش ضریب حقوق اسمی سال ۱۳۶۹ از بین

می‌توان براساس رابطه فوق و ارقام منبای یادشده، جدولی مشابه جدول شماره ۱ (موضوع ماده ۱۵ آیین‌نامه استخدام اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران) تهیه نمود. حاصل کار در جدول شماره (۲) منعکس شده است.

مقایسه ارقام مندرج در جدول ۱ و ۲ نشان می‌دهد که براساس اصلاحیه مورخ ۷۰/۱۲/۱۶، پایه حقوق رتبه‌های مربی و استادیاری نسبت به قبل افزایش و پایه حقوق مرتبه استادی کاهش یافته و پایه حقوق مرتبه دانشیاری ثابت باقی مانده است. در مجموع میانگین پایه حقوق اعضای هیئت علمی در اصلاحیه یادشده ۲/۴ درصد کاهش یافته و از ۱۶۶ به ۱۶۲ رسیده است. البته ذکر این نکته لازم است که در گذشته افراد پس از طی مدارج مختلف حداکثر تا مرتبه استادی پایه ۱۰ شامل ترفیع می‌شدند، اما براساس مصوبات اخیر، اعضا پس از پایه ۱۰ نیز شامل ترفیع می‌شوند.

بنابراین می‌توان گفت که در مجموع، در اصلاحیه جدید پایه حقوق تفاوت محسوسی با گذشته پیدا نکرده و به عبارت دیگر می‌توان به طور ساده فرض کرد که پایه حقوق بدون تغییر باقی مانده است.

ضریب حقوق

ارزش ریالی حقوق توسط ضریب حقوق تعیین می‌گردد. این ضریب در حال حاضر ۱۲۰۰ ریال است. جدول شماره (۳) تغییرات ضریب حقوق را طی سالهای ۷۱-۱۳۵۳ نشان می‌دهد. ارقام مندرج در جدول حاکی از آن است که طی سالهای ۵۷-۱۳۵۳ ضریب حقوق در چهار مرحله از ۲۰۰ ریال به ۴۰۰ ریال افزایش یافته است. متوسط نرخ رشد سالانه ضریب حقوق در این دوره برابر ۱۶ درصد بوده است. (۱) پس از تعدیل سال ۱۳۵۷ ضریب حقوق تا ابتدای سال ۱۳۶۹ ثابت و برابر ۴۰۰ ریال بوده و از این تاریخ به بعد برابر ۱۲۰۰ ریال تعیین گردید. در واقع در اصلاحیه اسفندماه ۱۳۶۸ برای سالهای ۶۹-۱۳۵۷ به طور متوسط ضریب حقوق برای هر سال ۹/۷۸ درصد افزایش داده شد. (۲) متوسط نرخ رشد سالانه ضریب حقوق طی سالهای ۷۰-۱۳۵۷ برابر ۸/۹۸ درصد بوده است.

۱- از ۵۳/۱/۱ تا ۵۷/۷/۱ مجموعاً ۹ دوره شش ماهه وجود دارد. بنابراین نرخ رشد ۶ ماهه برابر ۸ درصد و نرخ رشد سالانه ۱۶ درصد محاسبه شده است.

۲- از ۵۷/۷/۱ تا ۶۹/۱/۱ مجموعاً ۲۳ دوره شش ماهه وجود دارد. بنابراین نرخ رشد ۶ ماهه برابر ۴/۸۹ درصد و نرخ رشد سالانه ۹/۷۸ درصد محاسبه شده است.

خواهد رفت (نمودار شماره ۱). مروری بر قدرت خرید اعضای هیئت علمی در طول دوره کنترل ضریب ترفیع نمی‌گیرد می‌توان زیان

جدول شماره ۳ - ضریب حقوق از ۵۳/۱/۱ تا ۷۱/۱/۱

تاریخ	اندازه ضریب (ریال)	نرخ رشد سالانه ضریب حقوق
قبل از ۱۳۵۳/۱/۱	۲۰۰	—
از ۵۳/۱/۱ تا ۵۴/۱/۱	۲۵۰	۲۵٪
از ۵۴/۱/۱ تا ۵۶/۷/۱	۳۰۰	۷/۴٪
از ۵۶/۷/۱ تا ۵۷/۷/۱	۳۵۰	۱۶/۷٪
از ۵۷/۷/۱ تا ۶۹/۱/۱	۴۰۰	۱۳/۷٪
از ۶۹/۱/۱ تا ۱۳۷۱/۱/۱	۱۲۰۰	۸/۹۸٪

حاصل از کنترل ضریب رابریک از اعضای هیئت علمی محاسبه نمود.

جدول شماره ۵ - زیان حاصل از کنترل ضریب حقوق برای مربی پایه ۱ و استاد پایه ۱۰ با نرخ تورم سالانه ۱۰ درصد (هزار ریال)

دوره زمانی کنترل ضریب (سال)	زیان مربی پایه یک	زیان استاد پایه ۱۰
۱	۰	۰
۲	۱۲۵	۲۶۴
۳	۳۹۰	۸۱۸
۴	۸۰۷/۵	۱۶۹۲
۵	۱۳۹۲/۵	۲۹۱۷
۶	۲۱۶۲	۴۵۳۰
۷	۳۱۳۳	۶۵۶۵
۸	۴۳۲۸	۹۰۷۱
۹	۵۷۶۸	۱۲۰۸۸
۱۰	۷۴۸۰	۱۵۶۷۳
۱۱	۹۴۸۸	۱۹۸۸۱
۱۲	۱۱۸۲۳	۲۴۷۷۳

ارقام مندرج در جدول (۵) نشان می‌دهد که با افزایش دوره کنترل، میزان خسارت وارده به اعضا به سرعت افزایش می‌یابد. به عنوان مثال خسارت وارده بعد از ۱۲ سال برای یک نفر مربی پایه ۱ برابر ۱۱ میلیون و ۸۲۳ هزار ریال و برای یک نفر استاد پایه ۱۰ برابر ۲۴ میلیون و ۷۷۳ هزار ریال است. (این ارقام می‌توانند نشان دهنده میزان خسارت ناشی از کنترل ضریب طی سالهای ۶۹ - ۱۳۵۷ باشند).

در صورت توجه به امکان پس انداز و همچنین وجود ترفیعات، میزان خسارات وارده به هریک از اعضا، بیش از میزانی است که در اینجا محاسبه شده است.

نکته مهم دیگری که در رابطه با کنترل ضریب حقوق وجود دارد این است که حتی اگر بعد از دوره کنترل، ضریب حقوق کاملاً هماهنگ با نرخ تورم افزایش یابد (مثلاً اگر قرار بود در سال ۶۸ ضریب حقوق متناسب با تورم افزایش یابد، اندازه ضریب می‌بایست به جای ۱۲۰۰ ریال معادل ۲۷۱۸ ریال تعیین می‌شد) باز هم خسارت دوره کنترل بدون

علمی در گذشته نشان می‌دهد، که تا سال ۱۳۵۷ ضریب اسمی حقوق تقریباً هر ساله متناسب با سطح عمومی قیمت‌ها افزایش یافته، اما این رویه از آن به بعد متوقف می‌شود و پس از مدتی طولانی (بعد از ۱۱/۵ سال) در سال ۱۳۶۹ ضریب حقوق افزایش می‌یابد. در واقع اینجا دو سیاست برای افزایش و ضریب حقوق مطرح می‌گردد. سیاست اول، افزایش مداوم و تدریجی و متناسب با رشد سطح عمومی قیمت‌ها و سیاست دوم، تثبیت

جدول شماره ۴ - ضریب حقوق اسمی و واقعی از ۵۳/۱/۱ تا ۷۰/۱/۱

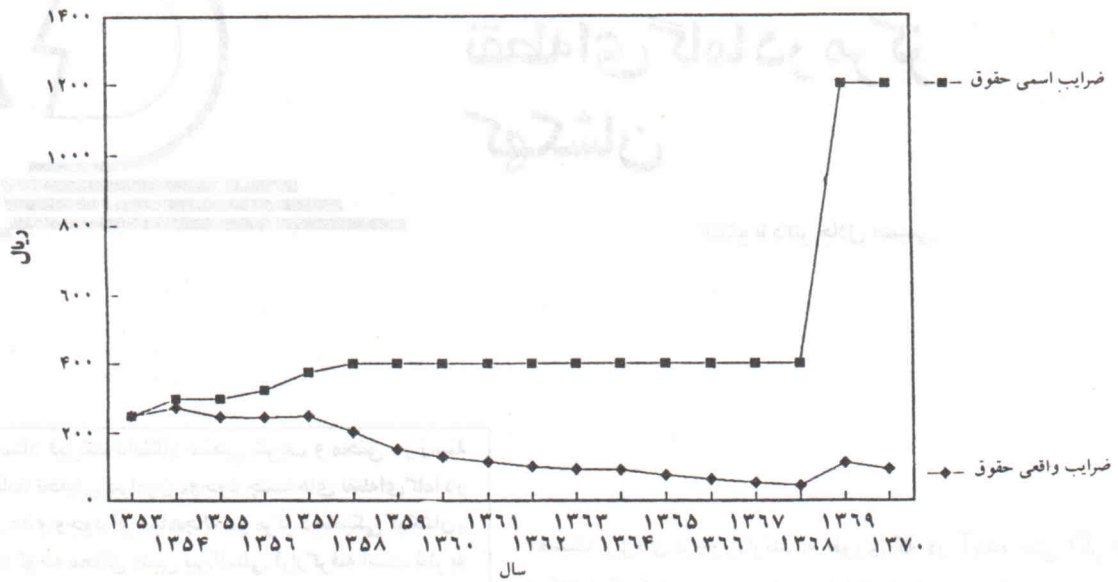
سال	ضریب اسمی	شاخص قیمت	ضریب واقعی	نرخ رشد ضریب واقعی
۱۳۵۳	۲۵۰	۱۰۰	۲۵۰/۰	—
۱۳۵۴	۳۰۰	۱۱۰	۲۷۲/۷	۹/۱
۱۳۵۵	۳۰۰	۱۲۱	۲۴۷/۹	-۹/۱
۱۳۵۶	۳۲۵	۱۳۳	۲۴۴/۴	-۱/۴
۱۳۵۷	۳۷۵	۱۵۰	۲۵۰/۰	۲/۳
۱۳۵۸	۴۰۰	۱۹۷	۲۰۳/۰	-۱۸/۸
۱۳۵۹	۴۰۰	۲۶۳	۱۵۲/۱	-۲۵/۱
۱۳۶۰	۴۰۰	۳۱۱	۱۲۸/۶	-۱۵/۴
۱۳۶۱	۴۰۰	۳۴۹	۱۱۴/۶	-۱۰/۹
۱۳۶۲	۴۰۰	۳۹۴	۱۰۱/۵	-۱۱/۴
۱۳۶۳	۴۰۰	۴۳۰	۹۳/۰	-۸/۴
۱۳۶۴	۴۰۰	۴۴۴	۹۰/۱	-۳/۲
۱۳۶۵	۴۰۰	۵۳۱	۷۵/۳	-۱۶/۴
۱۳۶۶	۴۰۰	۶۳۵	۶۳/۰	-۱۶/۴
۱۳۶۷	۴۰۰	۷۶۰	۵۲/۶	-۱۶/۴
۱۳۶۸	۴۰۰	۹۰۹	۴۴/۰	-۱۶/۴
۱۳۶۹	۱۲۰۰	۱۰۸۷	۱۱۰/۴	۱۵۰/۹
۱۳۷۰	۱۲۰۰	۱۳۰۱	۹۲/۲	-۱۶/۴

کنترل ضریب برای مدتی طولانی و افزایش زیاد و ناگهانی آن. در اینجا این سؤال مطرح است که کدام یک از روش‌های یاد شده بهتر است؟ بخش بعدی گزارش برای پاسخ به این سؤال تدوین شده است.

زیان حاصل از تثبیت و یا کنترل حقوق برای اعضاء هیئت علمی

اگر دوره کنترل ضریب حقوق برابر ۱۲ سال باشد و فرض کنیم اعضای هیئت علمی چیزی از درآمد خود را ذخیره نمی‌کنند و همچنین عضو

نمودار (۱) ضرایب اسمی و واقعی حقوق

جدول ۷- ضرایب واقعی و اسمی بانرخ تورم ۱۰٪

۱۵٪ و ۲۰٪ برای دوره دهساله

سال	ضریب واقعی ۱۰ و ۱۵ و ۲۰٪	ضریب اسمی ۱۰٪	ضریب اسمی ۱۵٪	ضریب اسمی ۲۰٪
۱۳۷۰	۹۲/۰۰	۱۲۰۰/۰۰	۱۲۰۰/۰۰	۱۲۰۰/۰۰
۱۳۷۱	۱۰۱/۶۷	۱۴۴۶/۱۶	۱۵۰۶/۱۶	۱۵۶۶/۱۶
۱۳۷۲	۱۱۲/۳۶	۱۷۴۲/۸۲	۱۸۹۰/۴۴	۲۰۴۴/۰۵
۱۳۷۳	۱۲۴/۱۷	۲۱۰۰/۳۳	۲۳۷۲/۷۵	۲۶۶۷/۷۶
۱۳۷۴	۱۳۷/۲۳	۲۵۳۱/۱۸	۲۹۷۸/۱۲	۳۴۸۱/۷۹
۱۳۷۵	۱۵۱/۶۶	۳۰۵۰/۴۲	۳۷۳۷/۹۵	۴۵۴۴/۲۱
۱۳۷۶	۱۶۷/۶۰	۳۶۷۶/۱۶	۴۶۹۱/۶۲	۵۹۳۰/۸۰
۱۳۷۷	۱۸۵/۲۲	۴۴۳۰/۲۷	۵۸۸۸/۶۲	۷۷۴۰/۴۹
۱۳۷۸	۲۰۴/۷۰	۵۳۳۹/۰۷	۷۳۹۱/۰۱	۱۰۱۰۲/۳۹
۱۳۷۹	۲۲۶/۲۲	۶۴۳۳/۳۰	۹۲۷۶/۷۲	۱۳۱۸۴/۹۷
۱۳۸۰	۲۵۰/۰۰	۷۷۵۴/۲۰	۱۱۶۴۳/۵۳	۱۷۲۰۸/۱۷
رشد سالانه	۱۰/۵۱	۲۰/۵۱	۲۵/۵۱	۳۰/۵۱

به وضعیت سال ۱۳۵۷، باید ضریب واقعی سالانه ۲۳/۱۳ درصد و ضریب اسمی سالانه ۴۲/۱۳ درصد افزایش یابد. در این حالت در سال ۱۳۵۷ ضریب واقعی ۲۵۰ ریال و ضریب اسمی ۶۹۶۰ ریال پیش‌بینی می‌شود. و در یک دوره ۱۰ ساله با همان نرخ تورم ۲۰ درصد در سال برای بازگشت به وضعیت سال ۱۳۵۷، باید ضرایب واقعی سالانه ۱۰/۵۱ درصد و ضریب اسمی سالانه ۳۰/۵۱ درصد افزایش یابد. در این حالت در سال ۱۳۸۰ ضریب واقعی ۲۵۰ ریال و ضریب اسمی ۱۷۲۰۸ ریال پیش‌بینی می‌شود. (جدول شماره ۷).

۳- پیشنهاد می‌شود که جهت سهولت انجام کار، به وزارت فرهنگ و آموزش عالی اجازه داده شود که هر ساله ضریب حقوق را متناسب با سطح عمومی قیمتها بدون نیاز به تصویب قوه مقننه افزایش دهد.
۴- وزارت علوم به نحو مقتضی خسارت ناشی از کنترل ضریب طی سالهای ۱۳۶۹ - ۱۳۵۷ را جبران نماید.

جبران باقی می‌ماند.

پیشنهادهای

باتوجه به مطالب مندرج در گزارش پیشنهاد می‌شود که:
۱- ضریب حقوق اعضای هیئت علمی هر ساله باتوجه به تورم اصلاح

جدول ۶- ضرایب واقعی و اسمی بانرخ تورم ۱۰٪

۱۵٪ و ۲۰٪ برای دوره پنجساله

سال	ضریب واقعی ۱۰ و ۱۵ و ۲۰٪	ضریب اسمی ۱۰٪	ضریب اسمی ۱۵٪	ضریب اسمی ۲۰٪
۱۳۷۰	۹۲/۰۰	۱۲۰۰/۰۰	۱۲۰۰/۰۰	۱۲۰۰/۰۰
۱۳۷۱	۱۱۲/۳۶	۱۵۸۵/۵۹	۱۶۴۵/۵۹	۱۷۰۵/۵۹
۱۳۷۲	۱۳۷/۲۳	۲۰۹۵/۰۷	۲۲۵۶/۶۳	۲۴۲۴/۱۹
۱۳۷۳	۱۶۷/۶۰	۲۷۶۸/۲۷	۳۰۹۴/۵۷	۳۴۴۵/۵۶
۱۳۷۴	۲۰۴/۷۰	۳۶۵۷/۷۷	۴۲۴۳/۶۵	۴۸۹۷/۲۵
۱۳۷۵	۲۵۰/۰۰	۴۸۳۳/۱۰	۵۸۱۹/۴۲	۶۹۶۰/۵۷
رشد سالانه	۲۲/۱۳	۳۲/۱۳	۳۷/۱۳	۴۲/۱۳

گردد.

۲- جهت جبران قدرت خرید از دست رفته اعضای هیئت علمی طی سالهای گذشته در یک دوره ۵ یا ده ساله ضریب حقوق واقعی به سطح سال ۱۳۵۷ بازگردد.

این وضعیت به ازاء نرخهای تورم ۱۰ درصد، ۱۵ درصد و ۲۰ درصد در سال ضرایب حقوق واقعی و اسمی در جدول شماره ۶ برای دوره ۵ ساله و در جدول شماره (۷) برای دوره ۱۰ ساله محاسبه شده است.
در یک دوره پنج ساله با نرخ تورم ۲۰ درصد در سال برای بازگشت